

Tijdens de huwelijksperikelen in het Bossche raakte Velingius verder in opspraak door een spookgeschiedenis. Op 1 juli 1748 vroeg de kerkenraad opheldering aan hem over 'de zaak van het zoo genaamde spook, dat zoo veel gerugets binnen, en buiten de stat veroorzaakt hadde'. Velingius erkende inderdaad 'dingen gehoort, en gezien te hebben, welke buiten gewoon waren'. Iemand vroeg hem wat hij dacht van het voorval dat een boek heen en weer werd gerukt, terwijl hij het slot in zijn handen had; Velingius antwoordde 'zulks niet te weeten'. Hij wilde niet ingaan op de mondelinge vragen maar stemde toe eventuele vragen schriftelijk te beantwoorden. Op de kerkenraad van 12 juli 1748 kwam zijn antwoord. Hij verklaarde niet te weten of de verschijnselen bovennatuurlijk waren of niet en verklaarde zich 'in alle stukken des Belijdenisse geheel en al eens [...] met het gevoelen der Gereformeerde Kerke'. Er kwamen niet alleen officiële reacties op het onwettige huwelijk en het spookhuis van Velingius (in de Postelstraat). Collega De Witt schreef twee pamfletten tegen Velingius. Een daarvan was een reactie op een pamflet waarvan hij Velingius verdacht het tegen hem te hebben geschreven. Ook de Vughtse predikant Keuchenius schreef een pamflet 'in het welke' volgens de kerkenraadnotities van 4 augustus 1749 'scherpe en injurieuse uitdrukkingen teegen deese weleerwaarde vergaaderinge te vinden waaren'. Keuchenius wilde op deze wijze bewerkstelligen dat de raad maatregelen zou nemen tegen Velingius. Dit deed de kerkenraad niet en weigerde verder aandacht aan Keuchenius' pamflet te besteden.

Uiteindelijk werd het huwelijk op 21 juli 1751 officieel onwettig verklaard door de schepenen van Den Bosch. Velingius was toen al bijna een jaar weg uit de stad. Op 2 augustus 1750 kreeg hij eervol ontslag als predikant en vertrok hij naar Kleef, waar hij der-

de en later tweede predikant werd. Op 13 mei 1753 liet hij aldaar zijn huwelijk definitief wettelijk bekrachtigen. In mei 1757 werd hij zoals we hebben gezien hoogleraar aan de Illustre School, maar zijn komst werd niet door iedereen toegejuicht. Toch werd zijn vrouw op 26 oktober 1757 weer als lidmaat toegelaten. Lang bleef Velingius overigens niet in Den Bosch: tot december 1759. Na de dood van Elisabeth Visch op 24 oktober 1777, is hij nog twee maal hertrouwd. Alle drie huwelijken zijn kinderloos gebleven. Abdias Velingius overleed in Huize Ter Aa in Berlicum.

Literatuur

- F.L.R. Sassen, *Levensberichten van de hoogleraren der Illustre School te 's-Hertogenbosch, 1636-1810*, in: *Varia Historica Brabantica III* (1969) 187-334 (Velingius: blz. 275-284).
- A.J. van der Aa, *Biografisch woordenboek der Nederlanden*, 21 dln., (Haarlem 1852-1878), dl. XIX, 78-79.
- M. de Haas, *Bossche scholen van 1629 tot 1795* (z.p., 1926).
- C.R. Hermans, *Geschiedenis der Illustre en Latijnsche scholen te 's-Hertogenbosch; van haar ontstaan in den jare 1630, tot hare opheffing in den jare 1848* (Amsterdam 1852).

Bij het samenstellen van deze biografie kon nog geen gebruik gemaakt worden van het recent verschenen boek van W. van der Heijden, *De twee kastelen Ter Aa te Berlicum* (Berlicum-Middelrode 2000; Velingius p. 124-134).

BAMmeldingen

Archeologie

Zoals we in dit tijdschrift (jrg.2 nr.2) hebben gemeld, is het jaar 2000 wat betreft het aantal opgravingen een topjaar. In de in juni verschenen aflevering hebben we melding gemaakt van het in de eerste helft van dit jaar uitgevoerde archeologisch onderzoek. Tot aan de sluitingsdatum van de kopij (oktober 2000) is de opgravingstrein op volle kracht doorgedenderd. De belangrijkste opgravingen tussen mei en oktober 2000, zijn die van het Keizershof en prehistorische nederzettingen in het bouwplan de Haverleij. Op dit ogenblik zijn de tweede fase van de opgravingen op het terrein van Anthoniegarde en de opgravingen in het kader van het bouwplan Choorstraat/ Papenhulst van start gegaan. Verder zijn er bij de voortgang van de dijkverzwaring in Poederoyen (zie Bossche Bladen 2, 2000, 57-58) opnieuw gedeelten van de funderingen van het kasteel van Poederoyen in het zicht gekomen, die nu worden ingemeten.

Haverleij

Bij de nu nog voortgaande opgravingen in het plan Haverleij tussen Engelen en Bokhoven zijn grote gedeelten tevoorschijn gekomen van een nederzetting, die waarschijnlijk bewoond was tijdens de (Midden) Bronstijd (ca 1500 - ca 1100 vóór Christus) en de Late IJzertijd (ca 200 vóór - ca 50 na Christus). Het is voor het eerst dat de restanten van nederzettingen uit deze periode zo ongeschonden konden worden gedocumenteerd. Tot nu toe waren vrijwel alle opgegraven nederzettingenrestanten uit deze tijd in het gebied Maaspoort, Rosmalen en Empel zodanig beschadigd door ontgravingen en vroegere ruilverkavelingen, dat alleen fragmenten van huisplattegronden en andere structuren konden worden vastgelegd. In het plan Haverleij echter waren de nederzettingssporen, waarschijnlijk als gevolg van overstromingen, afgedekt door een dikke laag zand en klei, variërend van ca 40-50 cm tot plaatselijk ca 1-1½ m dikte zodat de sporen niet beschadigd waren door recente agrarische activiteiten.

Keizershof

De belangrijkste opgraving in de stad gedurende de afgelopen maanden was die van het Keizershof. Ter plaatse van het

Keizershof, gebouwd kort na 1526 door de rijke Bossche patriciër Hendrik van Deventer en gesloopt in 1871, zal in de komende maanden het nieuwe stadskantoor verrijzen. Op basis van enige tekeningen, vervaardigd kort vóór de sloop, was bekend dat het Keizershof was gebouwd in een rijke laat-gotische stijl met enkele vroege renaissance-elementen. Het bestond uit een groot, min of meer rechthoekig complex rond een binnenplaats met een galerij, rustend op zuilen, aan twee zijden grotendeels begrensd door de Dieze. In de hoek van de binnenplaats stond een grote, veelhoekige traptoren, die boven de daken uitstak.

Het Keizershof werd in de 16e eeuw als het fraaiste en belangrijkste paleis van de stad beschouwd. Dit blijkt uit het feit dat in deze periode vrijwel alle belangrijke vorstelijke personen, die de stad bezochten, hier werden ondergebracht. Dit gold bij voorbeeld voor keizer Karel V in 1540 en 1545, zijn zoon Philips, de latere koning van Spanje en heer der Nederlanden samen met Maria van Hongarije, regentes der Nederlanden, in 1549. Zij had er ook al eerder geloged bij haar verblijf in de stad in 1539. Aan de bezoeken van keizer Karel V dankt het complex zijn naam. Als dank voor het bezoek verhef Karel V zijn gastheer Hendrik van Deventer in de adelstand.

Het Keizershof kan worden beschouwd als een typerend voorbeeld van een 16e-eeuws stadspaleis, meestal gebouwd door de adel, soms ook door rijke patriciërs, die de adel imiteerden. In 's-Hertogenbosch kennen we dergelijke residenties ook van de heren van Zevenbergen, Helmond, Brecht, Boxtel en de graven van Megen en de graven van Brimeu. Opvallend is dat de Keizerstraat in de 16e eeuw voor een belangrijk deel bestond uit een aaneengesloten rij van deze belangrijke stadspaleizen, afgesloten door de even voorname Sint-Joriskapel van het schuttersgilde, die met zijn forse weststoren, twee transepten, een koor en met een lengte van ca 40 m de allure en afmetingen had van een forse dorpskerk. Van deze gebouwen is nu alleen de hof van Zevenbergen nog in verminkte vorm overgebleven. De Sint-Joriskapel is in 1979 opgegraven (zie H.L. Janssen, red., *Van Bos tot Stad* 1983, 101-104).

De funderingen van het Keizershof zijn bij de opgravingen vrijwel onbeschadigd aangetroffen. Het is goed te zien dat het Keizershof gebouwd is op drie, mogelijk vier

Overzicht van de opgravingen op het Keizershof uit het oosten, september 2000. Op de voorgrond de traptoren. De galerij en het oostelijk gedeelte (het Lombardenhuis) is nog niet ontgraven. (Foto: BAM)

oudere percelen en gebouwen. Het belangrijkste van deze oudere panden was het Lombardenhuis, gelegen aan de oostzijde van het complex tegen de Dieze. De Lombarden waren Italianen, een genootschap van bankiers, die een groot deel van de vorsten en de hoge adel in onze streken tot klant hadden. Uit voorafgaand historisch onderzoek door dr. M.J. de Bruijn blijkt dat de Lombarden het pand in 1389 hadden gekocht en hier tot 1493 hun zaken hebben gedreven. De funderingen van het Lombardenhuis zijn grotendeels hergebruikt bij de bouw van het Keizershof. Het onderzoek van het Lombardenhuis is in het huidige stadium van het onderzoek net begonnen. Het is nu al wel duidelijk, dat ook dit huis een zeer groot en belangrijk stenen huis is geweest met minstens één met kruisribgewelven overdekte kelder.

Elders op het terrein zijn restanten van oudere bebouwing, over het algemeen daterend uit de periode ca 1250-1450 en gedeeltelijk bestaand uit ambachtelijke

activiteiten, aangetroffen. Tot de oudste elementen behoort een gegraven Dieze-loop uit het midden van de 13e eeuw, die min of meer parallel aan de Dieze heeft gelopen en al in het begin van de 14e eeuw is gedempt.

Thans wordt onderzocht of elementen van het Keizershof in het nieuwe plan geïntegreerd kunnen worden.

Hans L. Janssen